

Pálmai Sándorné Romeltakarítás Közben A Vázsonyi Villánál

Ez a kép is 1944 szeptemberében a romeltakarításkor készült. Klárral vagyok a fotón, akivel együtt dolgoztunk, és később is együtt voltunk a munkaszolgálatban. Sajnos a vezetéknevére nem emlékszem, a munkaszolgálat ideje alatt eltűnt a szemem elől. Hogy hova került? Nem tudom. Volt olyan idő, hogy embereket elvittek gyalog Gönyűig, és ott a halálhajóra rakták őket...

Akkoriban egyedül éltem az Eötvös utca 32-ben. Jolán nővérem a Kertész utcában lakott albérletben egy családnál. A munkaszolgálatra október 15-e [lásd: nyilas hatalomátvétel] után kellett bevonulnunk. Együtt mentünk Jolánnal a KISOK-pályára, hogy ne szakadjunk el egymástól a munkaszolgálaton. Amikor 1944-ben bejöttek a németek, októberben, a nyilas hatalomátvétel után összeszedték a zsidó nőket 15 éves kortól 45-ig, és munkaszolgálatba vittek mindenkit. Hamar kellett elmenni, ezért a szomszédok adták össze a holminkat, az egyikünknek ruhát, másikunknak egy kis élelmet, amire szükségünk volt, de akadt olyan is, akitől hátizsákot kaptunk. A KISOK-pályán századokba osztották az embereket, én a 45. századba kerültem. Onnan gyalogoltunk a maglódi Fáy-tanyára. Kaptunk egy lapátot és egy ásót, amit végig vittünk magunkkal az úton.

Később, amikor Beregszászon voltam tizennégy évig a háború után, sokszor gondoltam arra, hogyha a háború után itthon maradok, megkeresem Dickmann Magdát. Őt nevezték ki századparancsnoknak. Egyszer Magda barátja -- aki egyébként illegálisban volt, bujdokolt a rendőrség és a nyilasok elől -- katonatisztnak öltözött, összeszedte az otthon maradt ismerősöktől a csomagokat, és két erdélyi munkaszolgálatossal elhozta a Fáy-tanyára. Sorakozót fújtak, amikor megérkeztek. Furcsálltam, hogy sokan mosolyognak sorakozó közben, mert ugye ez nem volt szokás. Utána tudtam meg, hogy tulajdonképpen ez az egész akció csak trükk volt: a fiú tiszt egyenruhája csak a szerephez kellett, hogy átverjék az őrzőinket, és találkozzanak az ismerősökkel, hogy üzeneteket és ennilát hozzanak. Ez a fiú nem volt partizán. Nem kellett ahhoz baloldalinak lenni, hogy valaki utálja a háborút és a kialakult állapotokat. Ismertem egy olyan zsidó ügyvédet, aki ugyanúgy gyűlölte a baloldalt, mint Hitlert. Ő mondta először, mert hallgatta a külföldi rádióadókat, hogy "Te nem tudsz semmit, gázzal ölik meg a zsidókat". És azt is mondta, hogy "Csak az oroszok ne jöjjenek, mert az még rosszabb lenne, mint Hitler". Ez 1944-ben volt, amikor már a szüleimet elvitték.

Maglódon sáncot és tankcsapdákat ástunk. El lehet képzelni, hogy milyenek voltak azok a tankcsapdák. A tanyán egy nagy istálló volt a szálláshelyünk, a földön végig szalmával, ahol négy sorban feküdtünk. Volt ott egy kis nő, egyszer azt mondta: "Ne sírjatok, majd elmeséljük mi még az unokáknak, hogy amikor a nagymama katona volt..."

A munkaszolgálat alatt gyalogoltunk, sokszor akár negyven kilométert is menetelnünk kellett. Egy este olyan gyárba kerültünk, ahol mindent leszereltek, csak a vasállványok maradtak. Nem emlékszem pontosan, hogy hol volt az épület, talán Alagon. A századunkba került egy olyan asszony, aki a tizenhárom éves kislányát nem tudta kire hagyni, ezért magával hozta. Ott dugdostuk a gyereket, illetve hát annyira azért mégsem kellett bujdatni, mert kit érdekelt, hogy van ott még egy zsidó. Késő este már nagyon éhesek, fáradtak voltunk, a gyaloglás után kimerülten, összezsúfolva feküdtünk az októberi hidegben a csarnok betonján. A kövön szoroson egymás mellé bújunk, hogy melegítsük egymást, mert már jóformán nem volt ruházatunk sem. Egyszer csak egy Erzsébet nevű egykori operaénekes elkezdte énekelni a "Jiddise Mámé"-t. A csarnokban annak a visszhangja -- valami csoda volt. Egyszer csak kinyílt az ajtó, és ott állt a csendőr főhadnagy, és sírt. Azt mondta: "Hogy lehet ezt nőekkel csinálni? Hogy lehet ezt?" S akkor megkérdezte: "Mi kell maguknak?" És még éjszaka teherautóval hozatott annyi élelmet, amennyit életünkben nem láttunk -- kenyeret, szalonnát, marmeládét meg margarint. Mindenkinek, amennyit kért, annyit adtak a csendőrök. Kérdezte, hogy kin mit tud segíteni. Mondtam, hogy én szeretnék meleg vízben megmosdani, mert borzalom volt, hogy az ember nem tudott tisztálkodni. Így kiadta az öröknek,

hogy fölváltva, aki akar, az mehet lemosdani. Persze az örök előtt mosakodhattunk csak, de azt el nem lehet mondani, hogy mit jelentett nekünk.